

opraviti s štango ali z drogom? Nemško ime bi kazalo, pa bi obenem tudi pričalo, da je slovensko ime mlajše od nemškega, kar pa je zelo neverjetno.

Krajevna imena na Kranjskem so večinoma slovenska, le gradovi delajo deloma izjemo. Ti imajo ali 1. samoslovensko ime: Mokrice, Grbin, Ponoviče, Strmol; ali 2. samo nemško: Haasberg, Klingenfels, Wagensberg; ali 3. slovensko in njega nemški prevod: Brdo—Egg, Črnelo—Rotenbüchel, Turjak—Auersperg, Volčji potok—Wolfsbüchel; ali 4. slovensko in neodvisno od tega nemško ime: Grmače—Grünhof, Cekinov grad—Leopoldruhe, Bokalce—Strobelhof. Prvotni Slovenci so svojim krajem dali slovenska imena, nemški graščaki so pa svoje nove gradove nemško nazivali in so staro slovensko ime navadno prevedli v nemščino. Slovenci prvotno od nemških graščakov danih imen niso prevajali v slovenščino, ampak so ime spregledali in le po svoje prikrojili ali obrnili, n. pr. Wagensberg—Bögenšperg.

Kjer nahajamo torej nemško ime, mora biti zgodovinsko utemeljeno, sicer moramo takoj slutiti, da ni nemško prvotno, ampak slovensko. Tako

je pri štangi. Tu ni nobenega gradu, torej je nemško ime izključeno. Kaj je torej štanga? V štangi je župna cerkev posvečena sv. Antonu. Prvotno so cerkev imenovali cerkev Šent Anta, kar je okrajšano iz Antona. Hrvatje še dandanes poznajo ime Ante.

Slovenec pa ne ljubi dveh redupliciranih zlogov, zato rajši en glas, ki bi se moral ponavljati, izpremeni, n. pr.: pripotec, Wegerich, dá trpotec. Tako je tudi iz štanta nastalo štanga.

Da pa iz genetivne oblike moškega spola (cerkev Šent Anta = štanga) nastane žensko lastno ime, se večkrat dogaja. Zanimiv zgled je Šmarca (ženskega spola) je nastalo iz Šent Mavrica cerkev, kar se je obrusilo v Šmarca in postalo ženski nominativ. Pravtako Šturija iz Šent Jurija.

Ljudje so prvotno govorili: Grem v cerkev Šturija (= Šent Jurija), prihajam iz cerkve Šturija, sem v cerkvi Šturija. Polagoma so pa pozabili na prvotni pomen in so izpuščali besedo cerkev, zato so pričeli govoriti: Grem v Šturijo, prihajam iz Šturije, sem v Šturiji. Isto pri Šmarci in Štangi.

SILVIN SARDENKO: SOLZA MIRU.

Slika s pozorišča svetovne vojne.

Pred kmetskim domom stoji podrt mlin, ob mlinu porušen most. Čez vodo drži brv. Pred njo križ. Sredi vhod v hišo, na levi v kaščo, na desni v mlin. Na tleh leže razmetane deske in nekaj praznih vreč.

Gaber (v beli obleki, pregleduje mlin in dom).

»Nazaj domov! Sovrag je bežal!« —
veleval nam je glas vojaški.

Begunci smo se povrnili
in našli dom smo siromaški.
(Sede na klop in se zamisli.)

Nemara so le hude sanje?
(Spet vstane in pobira deske in vreče.)

Boštaj (prihaja od desne strani).

O, Gaber, grozno razdejanje:
polomljen mlin, razdrta stopa...

Gaber (nevoljen).

Boštaj, le svojo bajto glej! (Pobira dalje.)

Boštaj. Pri meni vse je kakor prej.

Kjer ni, še vojska nima ropa.
Par vrb urezat grem na breg,
da zvežem z njimi krov in strešnik,
pa s pipo sedem za čelešnik...
dokler ne zapode nas v beg. (Odide.)

Gaber (stopi v kaščo; spet venkaj; kliče ženo).

Polona! Gledí — prazno kaščo!

Pobrano žito, med in lan.

Kolovrat v kosce razčešljan,
spomin na našo rajno taščo.

O, prav, da šla je lani v grob,
da jih ne vidi teh strašnob.

Polona! (Mirneje.) Menda spet je v cerkvi
Čemu? Ko vse je izgubljeno.

Kar je, ne zmore ni molitev,
da bilo bi še nestorjeno.

O žena, kaj sva doživela:

Da hčerin mož in najin zet

po radostni je šel poroki
namesto v dom živeti,

za dom — umreti.

In svatovska je ženitnina
postala smrtna nam sedmina.

(Hči Martina prihaja, obraz zakrivajoč
s predpasnikom.)

Nevesta! Žalostni otrok!

Martina (si odkrije obraz).

Nevesta bila sem njegova

trenutke komaj tri;
zdaj sem spod močvega krova
zbežala, ker se zdi,
da sem brez njega kakor vdova;
obstanka več mi ni ...

Gaber. Še Rokov dom stoji?

Martina. Sam zid. Kot grobni spomenik. (Hoče v hišo.)

Gaber. Ni matere!
Le Marjan v hiši truden spi.

Martina (žalostna).
Ni matere?
Se niso davi
z begunci povrnili?
Ni matere pod krovom več?
Tolažbe ni za hčer
nikjer ... nikjer ...
Jaz grem — na pot miru ... (Odide po brvi.)

Gaber (išoč okrog sebe).
Razbit je globnjak celó.
Kam šle ste, ptice? Pod nebo?
Kako je daleč do neba!
Od sreče smo odrezani,
z noči verigo zvezani,
zaprti v ječo smo gorja.

Marjan (pride iz sobe).
Ne morem spati, očka.
Šrapnéla žvižga ...

Gaber (ga milo pogovarja).
Nič se ne boj,
le sapa žvižga, Marjan moj!

Marjan. Pod oknom sem zaslišal vzdih.
Nemara Rok?

Gaber. Ne, ni bil Rok;
le ptica toži skozi log.

Marjan. Ah, očka, čuj:
ropot koles in grom topov.

Gaber. Ni bojni hrum,
le daljne reke divji šum.

Marjan. Če ni sovražnikov nikjer,
če res jih ni? Ni več me strah.
Nabirat pojdem v šumo mah,
že bliža sveti se večer. (Vzame košek in odide.)

Gaber. Le pojdi, Marjan moj!
O, dete, srečno dete!
Na jasli misliš mirne,
ko v jadni boj poljane
pogreznjene so širne.
O, dete, srečno dete!
Ti iščeš mah zeleni,
ko travniki in gozdi
s krvjo so oškropljeni ...

Polona (prihaja počasi).
Pod Bukovjem še cerkvena stoji.
A naše župne cerkve? Več je ni!
Hotela tja sem v sveti hram,
iskat tolažbe duši tam,
in našla kup sem razvalin
in večne luči strt spomin.

Gaber (zamišljen).
In up si našla strt.
Poglej ob hiši: prazen križ;
Odrešenikova podoba
oskrunjena leži na tleh.
Kjer ni Boga, ni upa več,
ni je rešitve, ne tolažbe.

Polona. En up še kot postrv v potoku
mi v duši bega plašen.

Gaber. In prazen.

Polona. Mordà pa zdrav se vrne Rok?
Junak, ki šel je s hrabrim srcem
cesarju prestol braniti,
nam dvigne dom in up.

Gaber (se obrne od žene).
Moj up je smrt. Moj dom je grob.
Od silnih vklenjen sem tesnob.
Tesneje mrtvemu ne bo,
kot mi je živemu tesno.
Kaj čakam še med svetom?
(Odhajaje v hišo.) Naj zdaj pogledam
za dekletom.

Polona (začudeno).
Za Tino? Kje je?

Gaber (vrnivši se iz hiše).
Je ni!

Polona (v strahu).
A kam je šla?

Gaber. Dà, kam je šla?
Baš malo prej je rekla,
da gre na pot miru.

Polona (vznemirjena).
Moj Bog! Če sem te prav umela ...

Gaber (malomarno).
Prav!

Polona (s povzdignjenim glasom).
Gorje otroku, mož, in tebi,
ki nisi pota ji zabranil
v nje žalosti se nisi ganil!

Gaber (trdo).
In tebi, materi, gorje!
S krvavimi nohtmi lase
iz glave bodeš si ruvala,
da nisi bolj je varovala.

Polona (žalostno).
O Bog? Doklej, doklej molčiš?

- Gaber (nevoljno).
Umolkni tudi ti!
Ni ognja toli močnega,
da luči bi nam mogel dati;
ni zvezd plamena jasnega,
da razsvetli to strašno noč.
Jaz pojdem za Martino.
Poslednji uredim račun
in spet zbežim — begun ...
(Žena stopi pred križ.)
- Gaber (se okrene in gre v hišo).
Le mōli — prazen križ!
- Polona (si otere solzo; moli sama).
Gospod, doklej,
doklej boš gledal to morjé
krvi, solzâ?
Nikoli ni doslej
nebeški up se izneveril;
nikoli nisi vлил gorja,
če nisi prej srca
izmeril.
Gospod, dovolj,
dovolj je polna kupa,
napolnjena je do brezupa.
Uzel nam premoženje,
ne pusti, da življenje
ukrade nam obup!
- Boštajev Lovro (zagledavši ženo, postoji).
O mlinarjeva mati Vi,
pod grenkim križem sklonjeni,
ne zdite več se mi hudi;
spet bližam Vašim se očem,
čeprav ste rekli vsem ljudem,
da več pred Vaš obraz ne smem ...
Vaš oče rekli so: »Ta volk!
Poprej naj plača svoj mi dolg.
Potem šele ... (Pogleda v okno.)
A bodi molk!
- Polona (vstane in se ozre).
Boštajev Lovro? Praviš ... Morebiti.
Zavoljo ljubega miru
besedo rekla sem jezljivo;
zavoljo vašega domu —
nikoli.
- Lovro (stopi za materjo, ki odhaja proti vratom).
Sedaj smo vsi
ubogi bajtarji ...
Ta divji boj
je vendarle pohleven,
kot klas bogat in reven
v en snop povežejo:
neveste bogatinov
in ženini trpinov
si lahko v róke sežejo.
- Polona (s preplašenim glasom).
Skrivnostno govoriš,
kot bi še vedno snubil ...
Nemara skrivaš vest,
da naš je dom izgubil ...
- Lovro (ji seže v besedo).
Zeta?
Resnično: Rok je mrtev,
- Polona (odstopi od praга, proti križu).
Je mrtev? Rok? Naš Rok?
O res! Odkar je šel,
zapisano je v srcu mojem:
da mrtev naš je Rok;
s krvavimi je črkami
to pisal strah.
In brala sem ...
- Lovro. Ste brali list?
- Polona. Ne enega samo,
veliko sem jih brala ...
Ko šla sem skozi vas,
kar videla sem jih
obrazov resnogledih,
na vseh sem brala,
da mrtev naš je Rok ...
Pa vendar upam še. (Odhaja v hišo.)
- Lovro (stopi spet za njo).
Le upajte! A v Roka, mati?
Vanj več ne upajte nikar.
Če voska ni, ugasne žar;
zdaj drugo svečo treba užgati.
- Polona. Le eno še: mrtvaško luč.
- Gaber (odpre okno in vrže skozi snopič listin).
V teh lačnih dneh,
ko ves je svet v dolgeh ...
Kdo plačeval bo vas, dolgovi?
Vzemite, sape, jih!
- Polona (Lovru).
Glej! Takšen je že teden dni.
Bojim se, da ...
Izreči, me je groza.
- Lovro (pobira in pregledava listine).
Raztrgane zadolžnice. (Stopi k oknu.)
Raztrgajte še mojo, oče! (Gaber pride
na praг.)
Ne tiste, ki je na papirji
— tist dolg na bajti poravnamo —
no tisto, ki je v duši Vaši,
raztrgajte zadolžnico ...
Ko hodil sem pred mlin ...
- Gaber (jezno).
In čakal, da se morda v njem
namelje bela moka zate.
Da ti ... Martina ... hm! sevé,
napolni vročo bajtarsko.

Lovro (ga miri).
A danes, oče, mlin stoji ...
In kameni ne meljejo
še Vaše moke ne ...

Gaber (vzraste še bolj).
Kajon! Lisjak!

Polona (stopi med oba).
Imejta mir!
Pustita mlin!
Ni dosti vama bolečin?
Ni vama še gorja dovolj?

Gaber (kakor prej).
Lisjak!
Izvil si se in stisnil v kot.
Na boj bi šel! Kaj delaš tod?
Junak!
Za Rokom pojdi!

Lovro (mirno).
Pojdem, oče!
Ko dan mi žalosten
napoči kakor Roku ...

Polona (proseče).
Lovro!
Zamolči žal besedo!

Gaber (srdito).
Zamáši gládnežu
gládovna usta!

Polona (odhaja čez most).
Jaz vaju več
poslušati ne morem.

Gaber (stopi v hišo).
Ne vaju jaz.

Lovro (sam, gleda za Gabrom).
Le eno pesem rad si čul —
zvenenje zlatov;
ob njej si jok in stok prečul
trpečih bratov.
Kolo pod mlinom postoji
in mleti jenja;
a časa se kolo vrti
in vse se menja.
Zdaj poldan moj je, tvoj — večer.
Ne bo več Roka.
Drug zet bo snubil tvojo hčer.
Oj, ta poroka! (Se začuje zvonjenje).
Zvoni ... Mirujte, ve strasti,
božični mir zvoni.
So rekli včasih oče moj:
»Sam si ubija blagor svoj,
kdor sveti mir kali.«

Gaber (pribesni iz hiše).
Prokleti bajtarji!

Lovro. Ne kleti —
nocoj je treba peti.

Gaber. Le poj mi, divji jastreb!
Jaz ti prestrižem kljun.

Lovro. Mirujte, oče! — Zvoni. (Zvonjenje se
še čuje).

Gaber. Tvoj smrtni dan.

Lovro. Nemara res.
Pojutrišnjem odidem
v kosarno žalostno.
Potem za Rokom —

Gaber (nekoliko pomirjen).
Ti pojdeš?

Lovro. A prej srca ne morem
naproti nesti smrti,
dokler je nisem roke
ponudil v spravo Vam.
Zvoni —
Naj nama pravni dan zvoni.

Gaber (beseda se mu počasi trga iz prsi).
Kako? —
Za mir in spravo? —
Za mir s teboj? —
Za spravo z vašo bajto? —

Lovro. Zvoni božični zvon.
O, da bi nam ne pel zastonj!

Gaber. Dolžnikova se roka laže,
težko se upnikova
ponudi v spravo.

Lovro (pristopi bliže).
Nemara nama zvon ne bo več pel,
da bi ga skup poslušala.
Sedaj pa še zvoni ... (mu ponudi roko).

Gaber (poslušá zvonjenje):
srebrno kot studeni vir.

Lovro. O, naj zvoni naš mir!

Gaber (raztegne desnico, Lovro jo krepko
stisne).
Topi se v srcu mojem svinec
sovražnih misli. — Bodi sprava!

Lovro. Korak do sprave je težak,
a v srcu vstaja mir sladak,
Mir božji z Vami, oče Gaber! (Odhaja.)

Gaber (zroč za Lovrom).
In vendar —
na vrtu bajtarskem
rasto drevesa žlahtna;
nocoj šele jih vidim.
Polona, pridi!

Boštaj (z vrbovjem pod pazduho).
Hej, mlinar, kam hitiš?
Pač bolj bi danes se podala
obleka črna nego bela.
Ob vodi hodi tvoja hči.
Čuj, da ni bilo mene,
valovi bi jo bili vzeli ...

G a b e r (mu preplašen pretrga besedo).
 Je živa? Reci, preden več poveš.
 B o š t a j (namigne z glavo).
 Ta vrbov les sem v bregu rezal.
 Priplākala je mimo ona
 in šla naravnost — »O ne, Tinca!«
 dejal sem ji, »dekle krščansko
 utone rajši v bridkih solzah
 kot v žalostnih valovih.« — Komaj
 pomiril sem nesrečno kri.
 G a b e r. In rešil mlado si življenje.
 B o š t a j (zroč v stran).
 Čeprav je mlinar, oče njen,
 ob lanski žetvi izpred hiše
 s klopi me pahnili kakor psa. (Pogleda
 Gabra.)
 Berači nismo zamerljivi.
 Tam gresta hči in žena tvoja.
 G a b e r (mu položi roko na ramo).
 Mi gruntarji smo vam kopali grob;
 vi bajtarji ste nas rešili smrti.
 P o l o n a (prihaja s hčerjo po brvi).
 Poglej Martino: lev in jagnje
 v objemu ... Blažen čas!
 G a b e r (stopi proti njima).
 Gospod miru je z nami spet! (Se sre-
 čajo in ustavijo za trenutek v tistem
 pomenku.)

M a r j a n (od desne z mahom v košku).
 V kotu so moje
 ljubljene jasli,
 gori se bodo
 jagenčki pasli,
 kakor da beli
 zvončki bi rasli.
 B o š t a j (pristopi k dečku).
 Kaj hočeš z mahom, Marjan?
 M a r j a n (idoč proti hiši).
 Za jaslice.
 G a b e r (prihaja z ženo in hčerjo pred hišo;
 obrnjen proti Boštaju).
 Poklič! Lovra!
 Nocoj, Boštaj,
 praznujmo skup božični raj!
 P o l o n a. Za težkim dnem
 vesel večer; za bojem — mir! (se v
 solzah skloni ob križu).
 M a r j a n (gre s koškom proti materi).
 O mamica, ne plakajte!
 Poglejte, mah za jaslice!
 M a r t i n a (prime Marjana za roko).
 Le pusti, Marjan, mamico!
 Od radosti se jokajo.
 G a b e r (zroč v ženo, sklonjeno ob križu).
 Tecite, solze svetega miru!

DR. J. DEBEVEC: KAJ V TEM ČASU ČITAMO?

II. V Katoliški Bukvarni v Ljubljani.

Ko so velikega trpina Joba, sedečega na gnoju, njegovi trije prijatelji obiskali in videli njegove silne bolečine, so v spoznanju, da za tolikšno bolečino njih jezik nima primerne besede tolažbe, sedem dni in sedem noči ob njem sedeli in — m o l č a l i. »In nobeden mu ni govoril besede, zakaj videli so, da je njegova bolečina silna.« Kakó ne bi bila bolečina silna, en dan izgubiti razen imetja tudi vse otroke? — Občutke Jobovih prijateljev danes razumem, ker jih imam sam. Joba vidimo vsi — saj smo njega delci. V kateri hiši, v kateri rodbini slovenski se ne slišijo njegovi tihi vzdih? Edino primerno bi bilo, da bi človek ob t e m Jobu molčal — ne sedem dni in sedem noči, ampak sedemdesetkrat sedem dni in noči, molčal po izreku: Mirare et tace! Strmeč gledi in molči! ... Toda nekaj ljudi je že obsojenih, da morajo govoriti,

četudi bi najrajši molčali: zadnje številke Dom in Sveta morajo iziti (pa še kar štiri skupaj!) in kdor je rekel a ter pod članek: »Kaj v tem času čitamo« postavil številko I, mora reči tudi b in priklopiti — po vseh pravih logike — v s a j še številko II. Storim to v zavesti, da bo kmalu vse drugače. Z našim Dom in Svetom je zdaj ista kakor z ljudsko prehranitvijo: poglavitno je, da se v tem času kako pretolčemo in od duševne lakote ne umrjemo. Če ni pšenice, je tudi koruza dobra, pa še kakó! In pa otrobi! Otrobe vezati je zdaj poseben privilegij in predpravica pišočne mase, zakaj kmetovalci jih ne morejo več, ker jih malo imajo. Pa kakor rečeno, bo to kmalu drugače. Zopet se povrnejo naši možje in fantje, ki bodo naši literaturi dali drugo vsebino. Naučili so se v tem času sukati meč, pa tudi peró. Njih dopisi z bojišč, pa če so tudi izpod okornih prstov, dihaajo nov slog, nove misli, novo življenje. Dà, z življenjem v zvezi mora biti literatura! V vojaških šolah so v dobi 15 let